

Bogusław Kochaniewicz

Średniowieczni dominikanie a niepokalane poczęcie Matki Bożej

Salvatoris Mater 6/1, 199-230

2004

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Prezentacja stanowisk średniowiecznych dominikanów i franciszkanów wobec kwestii niepokalanego poczęcia wydaje się być dobrze opracowana. Wszystkie publikacje poruszające to zagadnienie zgodnie podkreślają negatywny stosunek dominikanów i przychylnie stanowisko franciszkanów. Jednakże bardziej gruntowna analiza zagadnienia pozwala zauważyć, że kwestia ta jest o wiele bardziej skomplikowana i że istniejący podział jest daleko idącym uproszczeniem. Okazuje się na przykład, że niektórzy Bracia Kaznodzieje byli przychylni wspomnianemu przywilejowi, natomiast pewni franciszkanie byli mu przeciwni. Ograniczając naszą analizę do środowiska dominikańskiego, należy stwierdzić nieobecność wielu z badanych autorów w literaturze mariologicznej. Nazwiska Piotra z Compostella, Tomasza Hopemana, Szymona z Boraston, Tomasza Ringsteada czy Jana Herolta pozostają nieznane współczesnemu czytelnikowi.

Bibliografia zagadnienia, prezentująca dominikanów przychylnych niepokalanemu poczęciu, ogranicza się do jednej pozycji. Niestety, jej autor, o. Réginald Masson OP, opierając się na sformułowaniach wyrwanych z kontekstu, nie poddając krytyce analizowanych przez siebie źródeł, wymienił w swoim

Bogusław Kochaniewicz OP

Średniowieczni dominikanie a niepokalane poczęcie Matki Bożej

SALVATORIS MATER
6(2004) nr 1, 199-230

artykule nazwiska wielu dominikanów, którzy w rzeczywistości byli przeciwni niepokalanemu poczęciu, bądź też ich wypowiedzi nie dotyczyły maryjnego przywileju (np. Hugo de Sancto Caro, Wincenty z Beauvais czy Jan Tauler)¹. Obawa przed wykorzystaniem w badaniach błędnych danych nie pozwoliła na wykorzystanie informacji zawartych we wspomnianym studium.

Oprócz wymienionego artykułu należy zaznaczyć istnienie opracowań poświęconych negatywnemu stanowisku dominikanów wobec niepokalanego poczęcia. Autor jednego z nich, niemiecki historyk Ulrich Horst, skoncentrował się na analizie doktryny dominikanów XVI-XVIII wieku (Kajetan, Ambroży Catharinus, itd.)², natomiast

¹ R. MASSON, *Les dominicains favorables à l'Immaculée Conception de Marie, w: Virgo Immaculata. Acta Congressus Mariologici-Mariani Romae anno MCMLIV celebrati*, vol. VI, Romae 1955, 177-186.

² U. HORST, *Die Diskussion um die Immacolata Conceptio im Dominikanerorden. Ein Beitrag zur Geschichte der theologischen Methode*, Paderborn 1987.

B. Binnebesel ukazał interesujące nas zagadnienie w pismach pierwszych Kaznodziejów³.

Mamy nadzieję, że niniejsze studium nie tylko pozwoli lepiej poznać nieznaną dotąd aspekt dominikańskiej mariologii, lecz także doprowadzić do rewizji panujących stereotypów, ukazując rzeczywiste stanowisko wybranych dominikanów z XIII-XV stulecia.

1. Kwestia niepokalanego poczęcia w pismach dominikanów XIII wieku

Wśród dominikańskich pism analizujących kwestię niepokalanego poczęcia na specjalną uwagę zasługują komentarze do Sentencji Piotra Lombarda. To właśnie w nich odnajdujemy najpełniejsze wyjaśnienie interesującej nas kwestii. Stają się one dla nas niezwykle cennym materiałem, dzięki któremu możemy poznać stanowiska zarówno przeciwników, jak i zwolenników niepokalanego poczęcia. W dokonanej analizie uwzględniono również inne pisma, które pozwoliły lepiej przedstawić stanowisko niektórych dominikanów.

Naszą analizę rozpoczyna rys biograficzny Kaznodziejów z XIII-XV wieku, których mariologiczne stanowisko zostanie poddane analizie.

1.1. Hugo z Santo Caro OP

Urodził się w Saint Chef (Francja) około 1190 roku⁴. Będąc doktorem prawa i posiadając bakalaureat z teologii, wstąpił do zakonu dominikanów w 1225 r. W latach 1227-1230 był prowincjałem prowincji francuskiej, a następnie (1229-1233) lektorem i magistrem teologii na Uniwersytecie w Paryżu. Przez kolejne trzy lata (1233-1236) pełnił funkcję przeora konwentu św. Jakuba w Paryżu. W roku 1236 został powtórnie wybrany na prowincjała. Lata 1241-1253 spędził w Niemczech jako legat papieski. Zmarł w Civitavecchia w marcu 1263 roku⁵.

Wśród jego pism na uwagę zasługują *Postillae in Bibliam*, monumentalny komentarz do wszystkich ksiąg Pisma świętego (od Księgi

³ B. BINNEBESEL, *Die Stellung der Theologen des Dominikanerordens zur Frage nach der unbefleckten Empfängnis Mariens bis zum Konzil von Basel*, Kallmünz 1934.

⁴ C. LONGO, *Ugo di San Caro*, w: *Lexicon. Dizionario di teologi*, Edizioni Piemme 1998, 1266.

⁵ T. KAEPPELI, *Scriptores Ordinis Praedicatorum Medii Aevi*, vol. II, Romae 1975, 269.

Rodzaju aż po Apokalipsę) oraz Komentarz do sentencji Piotra Lombarda, który powstał w latach 1231-1232.

1.2. Pietro da Tarentasia OP

Piotr z Tarentazja w latach 1250-1260 był magistrem teologii Uniwersytetu paryskiego. W roku 1265 został wybrany na prowincjała prowincji francuskiej. Urząd ów pełnił do roku 1272, kiedy to został nominowany arcybiskupem, a rok później, w 1273, kardynałem. Zgromadzeni na konklawe kardynałowie wybrali go w roku 1276 na następcę św. Piotra. Pontyfikat Innocentego V trwał bardzo krótko. Umarł w Rzymie dnia 22 VI 1276 roku⁶.

Wśród pism Piotra z Tarentazji należy wymienić dzieła biblijne (*Postillae in Bibliam*), jak również jego *Komentarz do czterech ksiąg Sentencji*, w którym rozważa możliwość niepokalanego poczęcia Maryi.

1.3. Albert Wielki OP

Urodził się w Lavingen (Niemcy) pomiędzy 1193 a 1206 r. W trakcie studiów na Uniwersytecie w Padwie zdecydował się wstąpić do Zakonu Braci Kaznodziejów. Jako dominikanin uczył teologii w Paryżu i w Kolonii, gdzie jednym z jego uczniów był Tomasz z Akwinu. W latach 1254-1257 był prowincjałem prowincji niemieckiej. W roku 1260 został wybrany na biskupa Ratyzbony. Zmarł w Kolonii w 1280 roku⁷. Jest autorem wielu dzieł, wśród których naszą uwagę zwraca *Komentarz do Sentencji Piotra Lombarda*.

1.4. Tomasz z Akwinu OP

Tomasz przyszedł na świat w książęcej rodzinie d'Aquino w roku 1224 lub 1225 na zamku w Roccasecca⁸. W latach 1230-1239 przebywał w opactwie benedyktyńskim na Monte Cassino, aby otrzymać podstawy wykształcenia. W roku 1239 rozpoczyna studiować gramatykę, logikę i filozofię na utworzonym przez Fryderyka II studium w Neapolu. Pięć lat później (1244 r.), pomimo sprzeciwu rodziny, przyjmuje habit Zakonu św. Dominika⁹. W latach 1245-1248 przebywa na studiach w Paryżu. Otrzymawszy bakalaureat biblijny, udaje się

⁶ TAMŻE, vol. III, 261.

⁷ E.C. RAVA, *Alberto Magno*, w: *Lexicon. Dizionario dei teologi...*, 48.

⁸ T. STANCATI, *Tommaso d'Aquino*, w: TAMŻE, 1241.

⁹ TAMŻE.

w towarzystwie Alberta Wielkiego do Kolonii, gdzie jest asystentem swojego mistrza na nowo utworzonym studium generalnym¹⁰. Na prośbę generała Zakonu Tomasz udaje się do Paryża (1252 r.), gdzie zajmuje się komentowaniem Sentencji Piotra Lombarda. W roku 1259 otrzymuje tytuł *magister in Sacra Pagina*. Z tego okresu pochodzą między innymi *Scriptos super libros sententiarum*, *De ente et essentia*, *Quaestiones quodlibetales*, *Quaestiones disputate de veritate*¹¹. Pod koniec 1259 r. Tomasz udaje się do Neapolu, gdzie kończy *Summa contra gentiles*. W roku 1261 r. Tomasz zostaje mianowany lektorem konwentu w Orwieto, gdzie pracuje między innymi nad *Expositio super Iob* oraz *Contra errores graecorum*¹². W latach 1265-1268 Akwinata jest asygnowany do konwentu S. Sabina w Rzymie, gdzie powstaje studium generalne przeznaczone dla dominikanów. W tym czasie Tomasz zaczyna pisać *Summa theologiae*¹³. W latach 1268-1272 przebywa znowu w Paryżu, i tam jako *magister in Sacra Pagina* prowadzi wykłady na Uniwersytecie¹⁴. Z tego okresu pochodzą między innymi komentarze do Ewangelii Mateusza i Jana. W roku 1272 powraca do Neapolu, gdzie prowadzi wykłady na studium generalnym¹⁵. W Neapolu powstają *Expositio super epistulas Pauli Apostoli*, *Postilla super Psalmos*. Udziela się tam również jako kaznodzieja, czego owocem są między innymi komentarze do Ojciec nasz i do Pozdrowienia Anielskiego¹⁶. W 1273 r. zaprzestaje pisania swoich dzieł. W roku 1274, odpowiadając na prośbę papieża Grzegorza X, udaje się na Sobór w Lyonie. Niestety, nie dociera do celu swojej podróży. Umiera w opactwie cystersów w Fossanova dnia 7 marca 1274 roku¹⁷.

Interesujące nas zagadnienie uświęcenia Najświętszej Maryi Panny zostało przedstawione w następujących dziełach św. Tomasa: *Scriptum super libros Sententiarum*, *Quaestiones quodlibetales*, *Summa theologiae*, *Compendium theologiae*, *Expositio Salutationis Angelicae*, *Postilla super Psalmos*.

¹⁰ TAMŻE.

¹¹ TAMŻE, 1242.

¹² TAMŻE, 1243.

¹³ TAMŻE, 1244.

¹⁴ TAMŻE, 1245.

¹⁵ TAMŻE, 1246.

¹⁶ TAMŻE.

¹⁷ TAMŻE.

1.5. Hannibaldus de Hannibaldis OP

Hannibaldus de Hannibaldis przyjął habit dominikański 16 VII 1253 roku. W latach 1260-1262 był regensem paryskiego studium teologii. Następnie, począwszy od roku 1265 sprawował urząd legata papieskiego. Zmarł w Civitavecchia w roku 1272. Wśród pism Hannibaldusa należy wymienić komentarz do Sentencji Lombarda¹⁸.

1.6. Bombolognus z Bolonii OP

Niewiele wiemy o Bombolognusi z Bolonii. Jedyne posiadane informacje stwierdzają, iż w latach 1277 i 1279 był lektorem konwentu w Bolonii. Napisał między innymi komentarz do Sentencji, w którym wyjaśnia kwestię uświęcenia Maryi¹⁹.

1.7. Piotr z Compostella OP

Kolejny dominikanin, Piotr z Compostella, należał do prowincji hiszpańskiej. Jest autorem dzieła *De consolatione rationis*, które powstało po roku 1317²⁰. Jego imię pojawia się w aktach kapituł z Estella (1281 r.) oraz z Barcelony (1299 r.)²¹.

1.8. Thomas Hopeman OP

Thomas Hopeman był wykładowcą w kolegium generalnym prowincji Anglii w latach 1344-1345. Przed rokiem 1348 otrzymał tytuł *magister theologiae* i został asygnowany do konwentu w Cambridge²². Podczas kapituły generalnej w Montpellier w 1350 r., Hopeman został asygnowany do konwentu w Londynie, gdzie miał prowadzić wykłady z Pisma Świętego. W roku 1355 król Edward III wydał nakaz jego aresztowania, ponieważ Hopeman bez zezwolenia króla przekroczył granice królestwa i udał się do Awinionu. Powodem jego podróży na dwór papieski była dysputa pomiędzy biskupem diecezji Ely a królem Edwardem III²³.

Tomasz Hopeman jest między innymi autorem komentarzy biblijnych: do Księgi Rodzaju, do Listu do Hebrajczyków, do Listu

¹⁸ T. KAEPPELI, *Scriptores Ordinis Praedicatorum Medii Aevi*, vol. 1, Romae 1970, 174.

¹⁹ TAMŻE, 246-247.

²⁰ TAMŻE.

²¹ TAMŻE, 570.

²² S.L. FORTE, *Thomas Hoepman OP (c. 1350). An unknown biblical commentator*, „Archivum Fratrum Praedicatorum” 25(1955) 315.

²³ TAMŻE, 317.

św. Jakuba²⁴. W komentarzu do Listu do Hebrajczyków prezentuje stanowisko immakulistyczne. Dzieło powstało prawdopodobnie w 1345 roku²⁵.

1.9. Simon z Boraston OP

Szymon z Boraston był w latach 1327-1336 prowincjałem prowincji angielskiej. W latach następnych (1337-1338) przebywał w konwencie w Oxford. Tam też zmarł²⁶. Wśród pozostawionych dzieł zachowały się *De unitate et ordine ecclesiasticae potestatis*, *De mutabilitate mundi* oraz *Sermones*.

1.10. Tomasz Ringstead OP

Otrzymał święcenia akolitu w roku 1329. W latach 1346-1348 przebywał w konwencie w Cambridge. Przed rokiem 1351 otrzymał tytuł *magister in theologia*. W roku 1357 otrzymał święcenia biskupie i rozpoczął posługę w diecezji Bangor (Walia). Zmarł dnia 8 stycznia 1366 roku²⁷. Wśród napisanych przez niego dzieł należy wyróżnić *Lectura super libros I-II Sententiarum* oraz *Lectura super Proverbia* (1347-1351).

1.11. Jan Herolt OP

Jan Herolt, znany jako Discipulus, był przeorem dominikańskiego konwentu w Norymberdze w roku 1438. Trzydzieści lat później (1451 r.) został mianowany wikariuszem generalnym klasztoru mniszek św. Katarzyny w Norymberdze. Zmarł podczas podróży kaznodziejskiej w klasztorze św. Błażeja w Ratyzbonie w 1468 roku²⁸. Wśród dzieł, które pozostawił, należy wymienić *De eruditione Christifidelium* (1416 r.), *Sermones Discipuli de tempore* (1418 r.), *Sermones de sanctis* (1434 r.), *Promptuarium exemplorum Discipuli* (1434 r.), *Promptuarium Discipuli de miraculis B. Mariae V* (1434 r.)²⁹.

²⁴ TAMŻE, 319.

²⁵ TAMŻE, 323.

²⁶ T. KAEPPELI, *Scriptores Ordinis Praedicatorum...*, vol. III, 343.

²⁷ T. KAEPPELI - E. PANELLA, *Scriptores Ordinis Praedicatorum Medii Aevi*, vol. IV, Romae 1993, 384.

²⁸ T. KAEPPELI, *Scriptores Ordinis Praedicatorum...*, vol. II, 450.

²⁹ TAMŻE, 450-457.

2. Dominikanie przeciwni niepokalanemu poczęciu Maryi

Autorzy komentarzy do Sentencji Piotra Lombarda w różnym stopniu poświęcili uwagę interesującemu nas zagadnieniu. Najpełniejszą odpowiedź znajdujemy w pismach Tomasza z Akwinu, który wyjaśnia kwestię uświęcenia Maryi również w *Compendium theologiae*, w *Summa theologiae*, w *Quaestio VI* z *Quaestiones quodlibetales* oraz w *Expositio super Salutationem Angelicam*.

Ponieważ właśnie Tomaszowy komentarz jest najobszerniejszy i najbardziej dokładny, dlatego też w naszej prezentacji doktryna Akwinaty będzie zajmować dominujące miejsce. Akcent położony na jego właśnie stanowisko dotyczące niepokalanego poczęcia jest usprawiedliwiony również tym, że doktryna Doktora Anielskiego miała przeogromny wpływ na stanowisko wielu kolejnych pokoleń dominikanów.

2.1. Uświęcenie Maryi przed połączeniem duszy i ciała (*animatio*)

Święty Tomasz, podejmując refleksję nad interesującą nas kwestią, stawia pytanie dotyczące możliwości uświęcenia Maryi przed waniem duszy do ciała (*animatio*), w momencie animacji oraz po jej połączeniu z ciałem. Nasza analiza zachowuje wiernie przedstawiony przez niego schemat.

Zastanawiając się nad możliwością uświęcenia Maryi przed momentem animacji Tomasz dochodzi do negatywnej odpowiedzi. Swoją opinię uzasadnia za pomocą następujących argumentów.

Jeden z nich, pojawiający się w Komentarzu do Sentencji, brzmi następująco: to, co nie istnieje, nie może być uświęcone. Zatem, jeżeli przed momentem połączenia duszy z ciałem Maryja jako osoba nie istniała, zatem nie mogła zostać uświęcona³⁰.

Podobny argument zostaje przytoczony również w Sumie teologicznej. Tylko natura rozumna może być podmiotem łaski Bożej. Zatem, aby Maryja mogła być oczyszczona z grzechu pierworodnego, powinna była zaistnieć przed swoją animacją (tzn. przed waniem

³⁰ *Super Sent.*, lib. 3 d. 3 q. 1 a. 1 qc. 1 s. c. 1: (*ed. cit.*, vol. III, Parisiis 1933, 95): *Sed contra Quod non est, non potest sanctificari. Sed beata Virgo non fuit antequam conciperetur in utero matris suae. Ergo non potuit ante conceptionem sanctificari.*

duszy do ciała)³¹. Ponieważ jest to niemożliwe, zatem Błogosławiona Dziewica nie została uświęcona przed animacją³².

W argumentacji Tomaszowej pojawia się również odniesienie do neoplatońskiej hierarchii bytów. Ponieważ dusza jest bliższa Bogu niż ludzkie ciało, dlatego też łaska uświęcająca mogła zostać udzielona ciału jedynie za pośrednictwem duszy. Nie mogła być ona jednak udzielona ciału Maryi, zanim połączyło się ono z duszą³³.

Refleksja św. Tomasza nie ogranicza się tylko i wyłącznie do tak zwanego poczęcia pasywnego (wlanie duszy do ciała), lecz jej przedmiotem staje się również poczęcie aktywne, to znaczy akt prokreacji rodziców Maryi. Akwinata stawia kolejne pytanie: czy Maryja mogła zostać uświęcona w momencie Jej poczęcia, mając tak świątobliwych rodziców? Również i w tym wypadku odpowiedź Tomasa jest negatywna. Potomstwo nie może zostać uświęcone poprzez fakt poczęcia się ze świątobliwego związku rodziców. Świętość rodziców jest jakością tych osób, ale nie ludzkiej natury, która zostaje przekazywana w akcie prokreacji. Dlatego też świętość rodziców nie może przejść na dzieci, podobnie jak znajomość gramatyki przez ojca nie przechodzi automatycznie na syna. Łaska uświęcająca jest doskonałością osoby, a nie natury, dlatego nie może być przekazana potomstwu³⁴.

³¹ *Super Sent.*, lib. 3 d. 3 q. 1 a. 1 qc. 1 co: (ed. cit., vol. III, 98): *Emundatio autem a spirituali macula, scilicet culpa, sine gratia esse non potest, sicut et tenebra non nisi per lucem fugatur. Unde sanctificatio ad eos tantum pertinet qui gratiae capaces sunt. Et quia proprium subjectum gratiae est rationalis natura, ideo ante infusionem animae rationalis beata Virgo sanctificari non potuit.*

Summa theologiae III q. 27 a. 2 co.: (ed. cit., 180): *Respondeo dicendum quod sanctificatio Beatae Virginis non potest intelligi ante eius animationem, duplici ratione. Primo quidem, quia sanctificatio de qua loquimur, non est nisi emundatio a peccato originali: sanctitas enim est perfecta munditia, ut Dionysius dicit, XII cap. de Div. Nom. Culpa autem non potest emundari nisi per gratiam; cuius subiectum est sola creatura rationalis.*

³² *Super Sent.*, lib. 3 d. 3 q. 1 a. 1 qc. 2 s. c. 2: (ed. cit., vol. III, 97): *Praeterea, contraria nata sunt fieri circa idem. Sed gratia sanctificationis praecipue originali peccato opponitur. Cum ergo ante animationem in prole peccatum originale esse non possit, quia proprium subjectum culpa est anima rationalis, videtur quod ante animationem beata Virgo sanctificata non fuerit.*

³³ *Compendium theologiae*, liber 1, cap. 224, nr 460: (ed. cit., 109): *Non enim subiectum peccati esse potest nisi creatura rationalis. Similiter etiam gratia sanctificationis per prius in anima radicatur, nec ad corpus potest pervenire nisi per animam: unde post infusionem animae credendum est eam sanctificatam fuisse.*
Super Sent., lib. 3 d. 3 q. 1 a. 1 qc. 2 s. c. 1: (ed. cit., vol. III, 96): *Sed contra. In partibus hominis est talis ordo quod anima est Deo propinquior quam corpus. Sed virtus alicujus agentis prius pervenit ad ea quae sunt sibi propinquiora, et per ea ad magis distantia. Ergo gratia sanctificationis a Deo venit ad corpus per animam. Ergo antequam animaretur sanctificari non potuit.*

³⁴ *Super Sent.*, lib. 3 d. 3 q. 1 a. 1 qc. 1 ad 2: (ed. cit., vol. III, 99): *Ad secundum dicendum quod gratia sanctificans non omnino directe opponitur peccato originali,*

Zastanawiając się nad kwestią przekazywania grzechu pierworodnego w akcie poczęcia, Doktor Anielski wykorzystuje teorię św. Augustyna, zgodnie z którą aktowi prokreacji towarzyszy pożądanie, które powoduje, że natura przekazywana potomstwu jest skażona grzechem. Rodzice Błogosławionej Maryi nie zostali wyłączeni spod tego prawa; przekazali grzech pierworodny swojej Córce³⁵. Błogosławiona Dziewica, owoc miłości Jej rodziców, nie była wolną od grzechu pierworodnego. Dlatego też poczęła się Ona w grzechu pierworodnym, a następnie została uświęcona³⁶.

Jedynym człowiekiem całkowicie wolnym od grzechu Adamowego był Jezus Chrystus. Nadzwyczajne poczęcie z Ducha Świętego i Dziewicy Maryi uniemożliwiło przekazanie grzechu pierworodnego. Jego poczęciu nie towarzyszyło pożądanie, w związku z tym nie pojawił się również i grzech³⁷.

Ostatnim argumentem, po który sięgnął Tomasz, jest powszechność zbawczego dzieła Chrystusa. Gdyby Błogosławiona Dziewica została uświęcona przed swoją animacją, nie miałyby potrzeby odkupienia, zatem Chrystus nie byłby Zbawicielem wszystkich ludzi³⁸.

Bardzo zdecydowaną opinię wyraził w tej kwestii nauczyciel św. Tomasza, św. Albert Wielki. Jego zdaniem wszyscy, którzy twierdzą, że uświęcenie Maryi dokonało się przed waniem duszy do ciała, głoszą herezję. Wszyscy ci, którzy tę opinię podtrzymują, przeciw-

sed solum prout peccatum originale personam inficit. Est enim gratia perfectio personalis, peccatum vero originale directe est vitium naturae. Et ideo non oportet quod gratia sanctificans a parentibus traducatur, si peccatum originale traducatur; sicut et originalis iustitia, cui directe opponitur traducta fuisse.

³⁵ *Compendium theologiae*, liber 1, cap. 224, nr. 458: (ed. cit., 108): *Oportuit siquidem quod cum peccato originali conciperetur, utpote quae ex utriusque sexus commixtione concepta fuit. Hoc enim privilegium sibi soli servabatur ut virgo conciperet filium Dei. Commixtio autem sexus, quae sine libidine esse non potest post peccatum primi parentis, transmittit peccatum originale in prolem.*

³⁶ *Super Sent.*, lib. 3 d. 3 q. 1 a. 1 qc. 1 s. c. 2: (ed. cit., vol. III, 95): *Ergo non decuit ut mater ejus conciperetur nisi per sexuuum commixtionem. Sed post statum naturae corruptae non potuit esse commixtio sexuuum sine libidine. Cum ergo libido illa quae est filia peccati, ex peccato primorum parentum proveniens, sit causa originalis peccati in prole, ut Augustinus dicit, in lib. De fide ad Petrum; videtur quod non potuit beata Virgo sanctificari nisi post conceptionem.*

³⁷ *Super Sent.*, lib. 3 d. 3 q. 1 a. 1 qc. 1 s. c. 2: (ed. cit., vol. III, 95): *Praeterea. Unigenito Dei filio singularis conceptio et partus debebatur. Sed Christi conceptio ex Virgine matre fuit sine commixtione viri.*

³⁸ *Summa theologiae*, III q. 27 a. 2 co: (ed. cit., 180): *Et sic, quocumque modo ante animationem Beata Virgo sanctificata fuisse, nunquam incurrisset maculam originalis culpe, et ita non indignisset redemptione et salute quae est per Christum, de quo dicitur Matth. I, ipse salvum faciet populum suum a peccatis eorum. Hoc autem est inconveniens, quod Christus non sit salvator omnium hominum, ut dicitur I Tim. IV. Unde relinquitur quod sanctificatio Beatae Virginis fuerit post eius animationem.*

stawiają się stanowisku św. Bernarda oraz autorytetowi profesorów Uniwersytetu paryskiego³⁹. Dowodząc prawdziwości swojej opinii, zauważa, iż ponieważ Duch Święty oddziałuje na duszę, a poprzez nią na ciało, dlatego wydaje się niemożliwym, aby łaska Boża mogła działać w ciele Maryi, zanim zostało połączone z duszą⁴⁰.

Inny z dominikanów, Piotr z Tarentazji, późniejszy Innocenty V, zastanawiając się nad tą samą kwestią, to znaczy nad możliwością uświęcenia Maryi w chwili prokreacji, zaznacza, że świętość osobista rodziców nie może być przyczyną uświęcenia Maryi w chwili poczęcia⁴¹.

Jego stanowisko nie zmienia się, kiedy analizuje możliwość uświęcenia Maryi w poczęciu biernym (*conceptio passiva*). Rozważając Jej uświęcenie przed momentem wiania duszy do ciała, dochodzi do negatywnego wniosku. Aby uświęcenie mogło nastąpić, musi istnieć podmiot, to znaczy stworzenie rozumne. Dlatego też uświęcenie Błogosławionej Dziewicy przed momentem połączenia Jej duszy z ciałem było niemożliwe⁴².

2.2. Uświęcenie Maryi w chwili połączenia duszy i ciała

Kolejnym etapem mariologicznej refleksji św. Tomasza jest możliwość uświęcenia Maryi w chwili połączenia się duszy z ciałem. W komentarzu do Sentencji zaznacza, że uświęcenie Maryi nie mogło dokonać się w chwili animacji, to znaczy *w samym momencie wiania duszy, to znaczy, że ze względu na udzieloną łaskę została Ona zachowana od grzechu pierworodnego*⁴³. Tomasz odrzuca taką

³⁹ ALBERTUS MAGNUS, *In III Sent.*, d. 3 a. 4. (B. 18), 47: *Dicimus, quod Beata Virgo non fuit sanctificata ante animationem: et qui dicunt oppositum, est haeresis condemnata a Beato Bernardo in epistola ad Lugdunenses, et a Magistris omnibus Parisiensibus.*

⁴⁰ TAMŻE: *Ad primum ergo dicendum, quod Spiritus sanctus movetur quando per motiones in animas sanctas se transfert: non quidam in se, sed in donis gratiarum: et ideo primo venit in animam, et per ipsam sanctificat corpus. Unde hoc est falsum quod praecederet animam in corpus per inhabitantem gratiam facentem.*

⁴¹ PETRUS DE TARENTASIA, *In III Sent.*, d. 3 q. 1 a.1, fol. 18va: *Primus gradus non est possibilis: tum quia personalis perfectio, ut scientia, vel virtus non transfunditur a parentibus: tum quia in filiis non potest fieri esse gratiae ante actuale esse naturae super quod fundatur.*

⁴² TAMŻE: *Primus gradus est impossibilis, quia secundum Dionisium De div. Nominibus cap. 12 sanctitas est ab omni immunditia libera et perfecta et immaculata munditia: immunditia vero culpae non expellitur nisi per gratiam gratum faciens (sicut tenebrae per lucem) cuius subjectum non est nisi rationalis creatura.*

⁴³ *Super Sent.*, lib 3 d. 3 q. 1 a.1 sol.: (ed. cit., vol. III, 99): *sed nec etiam in ipso instanti infusionis, ut scilicet per gratiam tunc sibi infusam conservaretur, ne culpam originalem incurreret.*

możliwość, podkreślając, że jedynie Chrystus jako Odkupiciel rodzaju ludzkiego jest wolny od grzechu pierworodnego⁴⁴. Natomiast Błogosławiona Dziewica Maryja wraz z pozostałymi ludźmi była poddana konieczności odkupienia. Wyłączenie Jej spod dziedzictwa grzechu Adamowego przeciwstawiałoby się powszechnemu charakterowi odkupienia⁴⁵.

Podobne stanowisko prezentuje Hannibaldus de Hannibaldis, który stwierdza, że Maryja nie mogła zostać uświęcona zanim dusza połączyła się z ciałem, gdyż nie była jeszcze podmiotem łaski. Dominikański teolog wyklucza również możliwość uświęcenia Błogosławionej Dziewicy w momencie animacji, gdyż będąc wolna od grzechu pierworodnego, nie miałaby potrzeby odkupienia⁴⁶.

Cenną refleksję nad interesującą nas kwestią przeprowadził Bombolognus z Bolonii. Dominikanin ten przedstawił najpierw opinię zwolenników niepokalanego poczęcia, a następnie ustosunkował się do niej. Jego refleksja należy do nielicznych świadectw, które ukazują nam, że teologiczne argumenty przychylne niepokalanemu poczęciu nie pojawiają się dopiero wraz z postacią Dunsza Szkota, lecz są obecne w środowiskach teologicznych już znacznie wcześniej. Dzieło teologa dominikańskiego jest tego dowodem.

Według zwolenników niepokalanego poczęcia dusza Maryi w chwili połączenia z ciałem otrzymała nadzwyczajną łaskę, dlatego nie zaciągnęła winy podczas połączenia z ciałem w momencie poczęcia. Dlatego też Maryja w pewien sposób ma grzech pierworodny

⁴⁴ *Super Sent.*, lib. 3 d. 3 q. 1 a. 1 qc. 2 co.: (ed. cit., vol. III, 99): *Ad secundam quaestionem dicendum est, quod sanctificatio beatæ Vrginis non potuit esse decenter ante infusionem animæ, quia gratiæ nondum capax erat, sed nec etiam in ipso instanti infusionis, ut scilicet per gratiam tunc sibi infusam conservaretur, ne culpam originale incurreret. Christus enim hoc singulariter in humano genere habet ut redemptione non egeat, quia caput nostrum est; sed omnibus convenit redimi per ipsum. Hoc autem esse non posset, si alia anima inveniretur quæ nunquam originali macula infecta fuisset. Et ideo nec beatæ Virgini, nec alicui præter Christum hoc concessum est.*

⁴⁵ *Super Sent.*, lib. 4 d. 43 q. 1 a. 4: (ed. cit., Bologna 2002, vol. X, 62): *Est erroneum dicere quod aliquis sine peccato originali concipiatur, præter Christum, quia ille qui sine peccato originali conciperetur, non indigeret redemptione quæ facta est per Christum et sic Christus non esset omnium Redemptor. Oportet autem ponere, quod quilibet personaliter redemptione Christi indigeat, non solum ratione naturæ. Liberari autem a malo vel a debito absolvi non potest nisi qui debitum incurrit, vel in maculam deiectus fuit.*

⁴⁶ HANNIBALDUS DE HANNIBALDIS, *In IV Sent.*, lib. 3 d. 3 q. unica a. 1, w: *St Thomæ Aquinatis Opera omnia*, vol. XXII, Parmae 1868, 238: *Ad hoc dicendum, quod Beata Virgo, nec ante conceptionem, nec in concepitone ante animæ infusionem santificata fuit: quia proprium subjectum gratiæ sanctificantis est anima. Nec in ipso instanti infusionis animæ, quia sic non contraxisset originale, sicut nec Christus: et ideo omnibus non conveniret redimi per Christum.*

i jednocześnie w pewien sposób jest wolna od niego. Miała wprawdzie grzech w ciele, lecz Jej dusza pozostawała od niego wolna⁴⁷. Takie stanowisko, zauważa Bombolognus, jest sprzeczne z powszechnością odkupienia dokonanego przez Chrystusa. Wolność Maryi od grzechu pierwotnego wyjmowała Ją spod prawa odkupienia⁴⁸. Podobny argument przytacza również Piotr z Tarentazji⁴⁹.

2.3. Uświęcenie Maryi po połączeniu duszy i ciała

Po przeanalizowaniu wielu wariantów możliwości uświęcenia Maryi i negatywnych opinii Tomasz dochodzi do wniosku, że Błogosławiona Dziewica została poczęta w grzechu pierwotnym, a następnie uświęcona⁵⁰. Akwinata nie precyzuje, kiedy dokładnie

⁴⁷ BOMBOLOGNUS DE BOLOGNA, *In III Sent.*, d. 3. w: C. PIANA (a cura di), *Questione inedita « De Sanctificatione B.V. Mariae » di Bombologno da Bologna O.P.*, „Studi francescani” 13(1941) 189: *Utrum autem in ipso instanti suae infusionis sanctificata fuerit duae sunt opiniones: una extranea quam modo tenet quidam nam dicere voluerunt quod animae beatae Virginis in instanti suae infusionis collata fuit gratia per quam sancta est sua conceptio... et ideo culpam originalem non contraxit. In hoc enim, ut dicunt, notat gradum suae puritatis inferiore esse respectu filii et superiore respectu aliorum sanctorum, ut sicut fuit persona immunis ab originali in carne et in anima sive in causa et in effectu, et hoc est persona Christi, et persona utroque modo habens originale, sic esset persona media quae quodam modo haberet et quodam modo non haberet: haberet quidem in carne, hoc est in causa, et non in animae et hoc est in effectu, et haec fuit beatae virginis persona, quae mediatrix est inter nos et Christum, sicut Christus mediator est inter nos et Deum.*

⁴⁸ TAMZE: *Sed hoc non potest stare quia si beatae Virgo non contraxisset originale, non indignisset universali Christi sanctificatione et redemptione... et ideo est alia opinio quae communior est, quod beata virgo originale habuit.* Por. także F. DA LEIRE, *La doctrine des théologiens sur l’Immaculée Conception de 1250 à 1350*, „Études Franciscaines” 9(1952) 186, przypis 12.

⁴⁹ PETRUS DE TARENTASIA, *In III Sent.*, d. 3 q.1 a.1, fol. 18va.: *Secundus gradus non fuit conveniens beatae Virgini, quia aut non contraxisset originale, et sic non indignisset universali Christi sanctificatione et redemptione.*

⁵⁰ *Compendium theologiae*, lib. 1 cap. 224, n. 458-459: (ed. cit., 108): *Nec solum a peccato actuali immunis fuit, sed etiam ab originali, speciali privilegio mundata. Oportuit siquidem quod cum peccato originali conciperetur, utpote quae ex utriusque sexus commixtione concepta fuit. [...] Commixtio autem sexus, quae sine libidine esse non potest post peccatum primi parentis, transmittit peccatum originale in prolem. [...] Est ergo tenendum, quod cum peccato originali concepta fuit, sed ab eo quodam speciali modo purgata fuit. Quidam enim a peccato originali purgantur post natiuitatem ex utero, sicut qui in Baptismo sanctificantur.*

Expositio super salutatione angelica (Opuscula omnia, vol. IV, Parisiis 1927, 457): *Primo quantum ad animam, in qua habuit omnem plenitudinem gratiae. Nam gratia Dei datur ad duo: scilicet ad bonum operandum, et ad vitandum malum; et quantum ad ista duo perfectissimam gratiam habuit beata Virgo. Nam ipsa omne peccatum vitavit magis quam aliquis sanctus post Christum. Peccatum enim aut est originale, et de isto fuit mundata in utero; aut mortale aut veniale, et de istis libera fuit. Unde Cant. IV, 7: «tota pulchra es, amica mea, et macula non est in te».*

doszło do uświęcenia. Stwierdza jedynie, że miało ono miejsce w łonie matki przed Jej narodzeniem⁵¹. Takie stanowisko pozwala Akwinanie podkreślić powszechny charakter grzechu pierworodnego oraz powszechoność dokonanego przez Chrystusa odkupienia.

Tomasz, na potwierdzenie swojej opinii, odwołuje się do postaci proroka Jeremiasza i św. Jana Chrzciciela, którzy, według Pisma Świętego, zostali uświęceni w łonach swoich matek⁵². Jeżeli wymienieni prorocy zostali oczyszczeni z grzechu pierworodnego, zachowując możliwość popełnienia grzechów lekkich, to uświęcenie Maryi było doskonalsze. Udzielona Jej łaska nie tylko zachowała Ją od grzechu pierworodnego, lecz także uniemożliwiła Jej popełnienie grzechów lekkich⁵³.

Podobne stanowisko wobec uświęcenia Matki Bożej zajął Hugo z Sancto Caro. W komentarzu do Ewangelii św. Łukasza stwierdza, że w momencie wcielenia aktywność Boskiego Parakleta spowodowała zniszczenie dziedzictwa grzechu pierworodnego, polegającego na braku subordynacji władz zmysłowych duszy a władzą rozumu.

Quodlibet VI, q. 5 a. 1 co: (ed. cit., 123): Sic autem processit ab Adam beata Virgo, quia nata fuit per commixtionem sexuum, sicut et ceteri; et ideo concepta fuit in originali peccato, et includitur in universitate illorum de quibus apostolus dicit ad Rom. V, 12: «in quo omnes peccaverunt»; a qua universitate solus Christus excipitur, qui in Adam non fuit secundum seminalem rationem: alioquin si hoc alteri conveniret quam Christo, non indigeret Christi redemptione. Et ideo non tantum debemus dare matri quod subtrahat aliquid honori filii, qui est Salvator omnium hominum, ut dicit apostolus, I ad Tim. II, 4. Quamvis autem beata Virgo in originali concepta fuerit, creditur tamen in utero fuisse sanctificata, antequam nata.

⁵¹ *Compendium theologiae, liber 1, cap. 224, n. 459: (ed. cit., 109): Quod autem praestitum est Christi praecursori et prophetae, non debet credi denegatum esse matri ipsius: et ideo creditur in utero sanctificata, ante scilicet quam ex utero nasceretur.*

⁵² *TAMŹE (ed. cit., 109): Quidam autem quodam privilegio gratiae etiam in maternis uteris sanctificati leguntur, sicut de Ieremia dicitur Ierem. I, 5: «priusquam te formare in utero, novi te, et antequam exires de vulva, sanctificavi te»; et de Ioanne Baptista Angelus dicit: «Spiritu sancto replebitur adhuc ex utero matris suae». Quod autem praestitum est Christi praecursori et prophetae, non debet credi denegatum esse matri ipsius: et ideo creditur in utero sanctificata, ante scilicet quam ex utero nasceretur.*

Summa theologiae III q. 27 a. 1: (ed. cit., 178): Invenimus autem quibusdam alii hoc privilegialiter esse concessum ut in utero sanctificarentur: sicut Ieremias, cui dictum est, Ierem. I, «antequam exires de vulva, sanctificavi te»; et sicut Ioannes Baptista, de quo dictum est, Luc. I, «Spiritu sancto replebitur adhuc ex utero matris suae». Unde rationabiliter creditur quod Beata Virgo sanctificata fuerit antequam ex utero nasceretur.

⁵³ *Compendium theologiae, liber 1, cap. 224, n. 461 (ed. cit., 109): Alii namque sanctificati in utero sunt quidem a peccato originali mundati, non tamen est eis praestitum ut postea non possent peccare, saltem venialiter. Sed beata Virgo Maria tanta abundantia gratiae sanctificata fuit, ut deinceps ab omni peccato conservaretur immunis non solum mortali, sed etiam veniali.*

Ta niesubordynacja była określana przez teologów scholastycznych jako *fomes peccati*⁵⁴. Jeżeli Duch Święty miał je unicestwić w momencie wcielenia, to znaczy, że wcześniej były one obecne w duszy Maryi. A zatem Błogosławiona Dziewica otrzymała w momencie poczęcia naturę skażoną grzechem pierworodnym.

Podobny wniosek znajdziemy w komentarzu Hugona do Sentencji. Dominikański kardynał stwierdza, że Błogosławiona Dziewica poczęła się w grzechu pierworodnym, a następnie została odpowiednio przygotowana do tajemnicy wcielenia⁵⁵. Gdyby Maryja umarła przed poczęciem Bożego Syna, zauważa Hugo, nie mogłaby znaleźć się w niebie z powodu zaciągniętego *debitum peccati*⁵⁶. Maryja, podobnie jak Jeremiasz i Jan Chrzciciel⁵⁷, poczęła się w grzechu pierworodnym, a następnie została z niego oczyszczona⁵⁸.

Jeśli chodzi o chronologiczne określenie momentu uświęcenia, to Piotr z Tarentazji stwierdza, że Maryja została uświęcona po połączeniu się duszy z ciałem w tym samym dniu, tej samej godziny, lecz nie w samym momencie połączenia⁵⁹. Natomiast św. Albert Wielki

⁵⁴ HUGO A SANCTO CARO, *In Evangelia secundum Mattheum, Marcum, Lucam et Joannem*, vol. VI, Venetiis 1703, fol. 134a.

⁵⁵ TENZE, *Commentarius super sententias*, Cod. B II 20 Univ. Bibl. Basel, fol. 168vb: *In hoc capitulo ostendit magister tria, scilicet, quod caro quam assumpsit Verbum, fuit peccato obnoxia primo, sed priusquam uniretur verbo, ab omni contagione (mundata) nec tantum illa caro purgata est spiritus sancti operatione, sed tota caro Mariae*. B. BINNEBESEL, *Die Stellung der Theologen des Dominikanerordens zur Frage nach der unbeflecten Empfangnis Marias bis zum Konzil von Basel*, Kallmunz 1934, 22, przypis 21.

⁵⁶ TAMZE, fol. 169ra.: *Quia adhuc scenderet in limbum, si decederet ante contemptum Filii Dei, ex debito originalis peccati, quod nunquam plene fuit purgatum ante adventum Christi. Cum ergo vitium secundum essentiam fuerit in carne Virginis, quando angelus venit ad eam, secundum eam peccare poterat*. Por. B. BINNEBESEL, *Die Stellung der Theologen des Dominikanerordens...*, 23, przypis 25.

⁵⁷ HANNIBALDUS DE HANNIBALDIS, *In IV Sent.*, lib. 3 d. 3 q. unica, a. 1, w: *St Thomae Aquinatis...*, vol. XXII, 238: *sed tantum santificata creditur post animae infusionem, quia hoc aliis sanctis est collatum. Et ideo Matri sapientiae maximae decuit hoc conferri, in quam nihil coinquinatum incurrit, ut dicitur Sap. 7. Ad secundum, dicendum, quod quamvis sanctificatio Virginis in utero expressa non legatur in Scripturis veteris et novi Testamenti: tamen haberi potest ex his quae ibi leguntur: quia si sanctificati sunt et 'Johannes et Jeremias', qui Christum praenunciaverunt, multo magis creditur santificata Virgo, quae Christum genuit*.

⁵⁸ TENZE, *In IV Sent.*, lib. 3 d. 3 q. unica a. 2, w: TAMZE, 239: *Ad hoc dicendum est, quod circa quaestionem aliquid est circa quod omnes conveniunt: scilicet, quod per primam sanctificationem fuerit Virgo ab originali, et reatu originali purgata*.

⁵⁹ PETRUS DE TARENTASIA, *In III Sent.*, d. 3 q. 1 a. 1, fol. 18va.: *Quartus item gradus non fuit conveniens Virgini, quia fuit aliis communis, ut Jeremiae et Iohanni (qui sexte menso fuit sanctificatus). Et quia non convenit tantae sanctitati ut diu morata fuerit in peccato: tertius vero videtur conveniens et pie credibilis (licet de scriptura non habeatur) ut cito post animationem, vel ipsa die, vel hora (quamvis non ipso momento) fuerit sanctificata*.

twierdzi, że uświęcenie Błogosławionej Dziewicy dokonało się natychmiast po właniu duszy⁶⁰.

2.4. Uświęcenie Maryi

Tomasz przedstawiając zagadnienie uświęcenia człowieka analizuje je w podwójnej perspektywie: w odniesieniu do dobra stworzonego oraz w relacji do dobra nieskończonego. Co więcej, wskazuje on na podwójny efekt uświęcenia: to znaczy na oczyszczenie i uświęcenie.

Akwinata, definiując nieskazitelność Maryi, odwołuje się do określenia Pseudo-Dionizego Aeropagity, które stwierdza, że świętość to nieskalana czystość, doskonała wolność od jakiegokolwiek skazy grzechu⁶¹. Tego typu świętość dotyczy tylko i wyłącznie Chrystusa, który jako Odkupiciel rodzaju ludzkiego nie został poddany grzechowi⁶². Natomiast nieskazitelność Maryi, pomimo swojej niezwykłości, nie mogła dorównać świętości Chrystusa⁶³.

Doskonałość moralna Maryi, rozważana w relacji do ludzi, stawiała Ją ponad nimi. Błogosławiona Dziewica była bowiem wolna od jakiegokolwiek skazy grzechu ciężkiego, jak i lekkiego. Nikt spośród świętych nie mógł się poszczycić takim stopniem doskonałości⁶⁴. Choć ci święci nie popełnili żadnych grzechów ciężkich, to jednak nie

⁶⁰ ALBERTUS MAGNUS, *In III Sent.*, d. 3 a. 4. (B. 18), 48: *Dicendum, quod ante nativitatem ex utero sanctificata fuit: sed quo die, vel qua hora nescire quemquam hominem, nisi per revelationem: nisi quod probabilius est, quod cito post animationem conferatur, quam longe exspectetur.*

⁶¹ *Super Sent.*, lib. 3 d. 3 q. 1 a. 1 qc. 1 co. (ed. cit., vol. III, 98): *Respondeo dicendum, quod, sicut dicit Dionysius, c. 12, De div. Nom.) «sanctitas est ab omni immunditia libera et perfecta et immaculata munditia».*

⁶² *Super Sent.*, lib. 3 d. 3 q. 1 a. 1 qc. 2 ad 3 (ed. cit., vol. III, 100): *Ad tertium dicendum, quod haec puritas soli homini Deo debebatur, ut ipse quasi unicus redemptor humani generis nulla peccati servitute teneretur, cui competeabat omnes a peccato redimere.*

⁶³ *Summa theologiae* III, q. 27 a. 2 ad 2 (ed. cit., 180): *Ad secundum dicendum quod, si nunquam anima Beatae Virginis fuisset contagio originalis peccati inquinata, hoc derogaret dignitati Christi, secundum quam est universalis omnium Salvator. Et ideo sub Christo, qui salvari non indignit, tanquam universalis Salvator, maxima fuit beatae virginis puritas. Nam Christus nullo modo contraxit originale peccatum, sed in ipsa sui conceptione fuit sanctus, secundum illud Luc. I, «quod ex te nascetur sanctum vocabitur filius Dei». Sed Beata Virgo contraxit quidem originale peccatum, sed ab eo fuit mundata antequam ex utero nasceretur. Et hoc significatur Iob III, ubi de nocte originalis peccati dicitur, exspectet lucem, idest Christum, et non videat (quia nihil inquinatum intravit in illam, ut dicitur Sap. VII), nec ortum surgentis aurorae, idest Beatae Virginis, quae in suo ortu a peccato originali fuit immunis.*

⁶⁴ *Compendium theologiae*, lib. 1, cap. 224, n. 457 (ed. cit., 108): *ideo credendum est eam, aob omni labe actualis peccati immunem fuisse non tantum mortalis sed etiam venialis, quod nulli sanctorum convenire potest post Christum.*

obce im były grzechy lekkie. Natomiast Matka Chryśusa była wolna od jakiegokolwiek grzechu zarówno ciężkiego, jak i lekkiego⁶⁵.

Należy jednak zauważyć, że skutkiem łaski, oprócz oczyszczenia z grzechu, jest również uświęcenie Błogosławionej Dziewicy⁶⁶.

2.5. Świętość Maryi

Komentarz do Pozdrowienia Anielskiego zawiera następujące sformułowanie św. Tomasza: *Maryja została napełniona łaską w takiej mierze, że przewyższa ową pełnię wszystkich aniołów*⁶⁷. Ogrom łaski udzielony Matce Pana jest ściśle związany z tajemnicą wcielenia. Chrystus przyjmując od Maryi ludzką naturę sprawił, że stała się Ona Jemu najbliższą spośród wszystkich ludzi. Ta wyjątkowa więź pomiędzy Maryją a Synem pretendowała Ją do tego, aby otrzymać pełnię łaski, przewyższającą wszystkich aniołów⁶⁸.

2.6. Chrystocentryzm św. Tomasza a niepokalane poczęcie

Dominujący chrystocentryczny wymiar mariologii św. Tomasza wpłynął w zasadniczy sposób na stanowisko Akwinaty wobec niepokalanego poczęcia.

Jednym z kryteriów św. Tomasza był stopień partycypacji Maryi w łasce Chrystusa. Zdaniem św. Tomasza, gdy chodzi o stopień partycypacji w łasce Bożej, to człowieczeństwo Chrystusa zajmuje pierwsze miejsce. Stopień uczestnictwa Maryi nie może być stawiany na tym samym poziomie co partycypacja człowieczeństwa Chrystusa. Chrystus bowiem posiadał pełnię łaski, aby móc jej udzielać innym, ponieważ z *Jego pełni otrzymaliśmy łaskę po łasce* (J 1, 16). Natomiast *Błogosławiona Dziewica otrzymała taką pełnię łaski, by być najbliższą twórcy łaski, aby przyjąć do siebie Tego, który jest wypełniony wszelką łaską, a wydając go na świat, sprawić w pewien sposób, aby Jego łaska dotarła do nas wszystkich*⁶⁹.

⁶⁵ *Coment. ad Ps. 45 (Expositio ad Psalmos L. Parmae 1863, vol. XIV, 328): Est alia sanctificatio B. Virginis et aliorum sanctorum: quia alii sic sanctificati fuerunt quod nunquam mortaliter peccaverunt, tamen venialiter sic: 1 Joan. 1: «si dixerimus quia peccatum non habemus» et cetera. Beata autem Virgo nec mortaliter nec venialiter umquam peccavit: Cant. 4: «Tota pulchra es amica mea» etc.*

⁶⁶ TAMŻE.

⁶⁷ *Expositio super Salutatione angelica (ed. cit., 457): Unde ergo plena est gratia, et excedit Angelos in plenitudine gratiae...*

⁶⁸ *Summa theologiae III, q. 27 a. 5 co: (ed. cit., 184): Beata autem virgo Maria propinquissima Christo fuit secundum humanitatem, quia ex ea accepit humanam naturam. Et ideo prae ceteris maiorem debuit a Christo plenitudinem gratiae obtinere.*

⁶⁹ *Summa theologiae III, q. 27 a. 5 sol 1. (ed. cit., 184): Et quia Christus, in quantum*

Jak można zauważyć, Maryja zajmuje w Tomaszowym systemie miejsce pomiędzy Chrystusem a pozostałymi ludźmi. Wykorzystując hierarchiczny schemat Pseudo-Dionizego Aeropagity, Akwinata zaznacza, że na szczycie owej hierarchii świętych znajduje się Chrystus, kolejne po Nim miejsce przypada Błogosławionej Dziewicy, a poniżej znajdują się inni święci.

Ten sam system został wykorzystany w koncepcji uświęcenia. Chrystus jako Odkupiciel wszystkich ludzi, dzięki dziewiczemu poczęciu nie zaciągnął grzechu pierworodnego. Nie miał zatem potrzeby być oczyszczonym z grzechu. Wszyscy pozostali ludzie, przychodząc na świat w stanie grzechu, byli też poddani konieczności uświęcenia. Jednakże oczyszczenie i uświęcenie Błogosławionej Dziewicy i innych świętych (Jeremiasz i Jan Chrzciciel) różnią się pomiędzy sobą. Uświęcenie Maryi nie tylko spowodowało Jej oczyszczenie z grzechu, lecz również spowodowało zawieszenie aktywności *fomes peccati*, to znaczy niesubordynacji władz zmysłowych duszy władzy rozumu. Skutkiem tego unieruchomienia Maryja nie była poddana żadnemu pożądaniu, dlatego też nie popełniła najmniejszego grzechu. W przypadku innych świętych wspomniane uświęcenie, chociaż spowodowało zniszczenie grzechu pierworodnego, to jednak nie powodowało zawieszenia aktywności *fomes peccati*. Dlatego też pozostali święci, chociaż w swoim życiu nie popełnili grzechu ciężkiego, to jednak nie ustrzegli się od popełniania grzechów lekkich.

Kolejnym pryncypium chrystologicznym, które okazało się niezwykle ważne w jego doktrynie mariologicznej, było pierwszeństwo człowieczeństwa Chrystusa w uczestnictwie w owocach dzieła zbawienia. *Jak zatem przed nieśmiertelnością ciała Chrystusa nikt nie posiadał nieśmiertelności cielesnej, tak również nie byłoby odpowiednim, aby przed ciałem Chrystusa, które było wolne od jakiegokolwiek grzechu, ciało Jego Matki oraz kogokolwiek innego było wolne od fomes peccati, zwanego „prawem ciała” (Rz 7, 23. 25)⁷⁰.*

est homo, ad hoc fuit praedestinatus et electus ut esset «praedestinatus filius Dei in virtute sanctificationis», hoc fuit proprium sibi, ut haberet talem plenitudinem gratiae quod redundaret in omnes, secundum quod dicitur Ioan. 1, 16 «de plenitudine eius nos omnes accepimus». Sed Beata Virgo Maria tantam gratiae obtinuit plenitudinem ut esset propinquissima auctori gratiae, ita quod eum qui est plenus omni gratia, in se reciperet; et, eum pariendo, quodammodo gratiam ad omnes derivaret.

⁷⁰ *Summa theologiae* III, q. 27 a. 3 (ed. cit., 182): *Et ideo, sicut ante immortalitatem carnis Christi resurgentis nullus adeptus fuit carnis immortalitatem, ita inconueniens etiam videtur dicere quod ante carnem Christi, in qua nullum fuit peccatum, caro virginis matris eius, vel cuiuscumque alterius, fuerit absque fomite, qui dicitur lex carnis, sive membrorum.*

Pierszeństwo dane Chrystusowi uniemożliwiało uznanie nadzwyczajnego przywileju Maryi.

Wspomniane pierwszeństwo Chrystusa wyraża się również jeszcze w inny sposób. Cała teologia św. Tomasza jest tak skonstruowana, aby żadne ze stworzeń nie mogło umniejszyć godności Zbawiciela. Dlatego też, kiedy Akwinata zastanawia się nad kwestią ewentualnego zachowania Maryi od *fomes peccati*, odrzuca taką możliwość, zaznaczając, iż umniejszyłoby to godności Chrystusa, czyniąc Maryję podobną do Niego⁷¹. Dla św. Tomasza uznanie niepokalanego poczęcia miałyby zatem konsekwencje antropologiczno-chryologiczne. Oznaczałoby bowiem postawienie na tym samym poziomie dwóch doskonałych człowieczeństw: Chrystusa i Maryi. Takie rozwiązanie było absolutnie nie do zaakceptowania dla św. Tomasza.

Kolejnym ważnym elementem Tomaszowej doktryny była powszechność zbawczego dzieła dokonanego przez Chrystusa. Jak stwierdza Akwinata, Chrystus dzięki odkupieniu przywrócił nam wszystko to, co zostało stracone poprzez grzech Adama⁷². Jedyne On jest Zbawicielem wszystkich ludzi⁷³. Gdyby ktoś spośród ludzi nie popadł w grzech, to nie miałby potrzeby być odkupionym. Jedyne Chrystus, poczęty w sposób dziewiczy, będąc wolny od grzechu, nie miał potrzeby odkupienia⁷⁴. Natomiast pozostali ludzie, przychodząc na świat *per viam procreationis*⁷⁵, zaciągnęli grzech pierworodny⁷⁶.

⁷¹ *Summa theologiae* III, q. 27 a. 3 co: (ed. cit., 181-182): *Posset tamen intelligi quod totaliter fuit sublatus fomes hoc modo, quod praestitum fuerit Beatae Virgini, ex abundantia gratiae descendente in ipsam, ut talis esset dispositio virium animae in ipsa quod inferiores vires nunquam moverentur sine arbitrio rationis, sicut dictum est, fuisse in Christo, quem constat peccati fomitem non habuisse; et sicut fuit in Adam ante peccatum per originalem iustitiam; ita quod, quantum ad hoc, gratia sanctificationis in virgine habuit vim originalis iustitiae. Et quamvis haec positio ad dignitatem Virginis matris pertinere videatur, derogat tamen in aliquo dignitati Christi, absque cuius virtute nullus a prima damnatione liberatus est.*

⁷² *Super Sent.*, lib. 2, d. 31 q. 1 a. 2 sol. (ed. cit., vol. II, 809): *redemptio Christi totum nobis reddit quod in Adam perdidimus.*

⁷³ *Quodlibet* VI, q. 5 a. 1. Por. *Summa theologiae* III, q. 27 a. 2.

⁷⁴ *Super Sent.*, lib. 2, d. 31 q. 1 a. 2 (ed. cit., vol. II, 808): *Praeterea, ille qui non est peccato obnoxius, redemptione non indiget. Si ergo esset aliquis qui non in peccato originali nasceretur, praeter Christum, inveniretur aliquis qui redemptione facta per Christum non indigeret, et sic Christus non esset caput omnium hominum, quod non est conveniens secundum fidem. Ergo nec ponere quod aliquis sine peccato originali nasci possit.*

⁷⁵ TAMŻE: *Respondeo dicendum, quod necessarium est omnes qui ex Adam generantur per viam coitus peccatum trahere.*

⁷⁶ *Quodlibet* VI, q. 5 a. 1 (*Quaestiones quodlibetales*, Romae 1949, 123): *Sic autem processit ab Adam beata Virgo, quia nata fuit per commixtionem sexuum, sicut et ceteri; et ideo concepta fuit in originali peccato, et includitur in universitate illorum de quibus apostolus dicit ad Rom 5,12, in quo omnes peccaverunt, a qua*

Gdyby Maryja została poczęta bez grzechu pierworodnego, nie miałyby potrzeby odkupienia, a Chrystus nie byłby Odkupicielem wszystkich ludzi⁷⁷.

Analiza pism autorów dominikańskich pozwoliła nam ukazać ich stanowisko wobec kwestii niepokalanego poczęcia. Zarówno św. Tomasz z Akwinu, jak i św. Albert Wielki, Hugo z Sancto Caro, Piotr z Tarentazji czy Bombolognus z Bolonii wyrazili negatywną opinię o możliwości zachowania Maryi od zmyty grzechu pierworodnego. Teologowie, zastanawiając się nad możliwością uświęcenia Maryi zarówno przed momentem połączenia się Jej duszy z ciałem, jak i w samej chwili animacji, zgodnie stwierdzili, że było ono niemożliwe. Chrystologiczne i antropologiczne racje, które stanęły u podstaw ich stanowiska, podkreślały, że zachowanie Maryi od grzechu pierworodnego stawiałoby Ją poza dziełem zbawczym Chrystusa, a On sam nie byłby wówczas Odkupicielem wszystkich ludzi. Racje natury antropologicznej zwracały uwagę na fakt, że jedynie osoba ludzka może być podmiotem łaski. Jeżeli zatem w chwili poczęcia pojawił się zarodek, który nie był jeszcze osobą ludzką (uważano, że na moment połączenia duszy z ciałem, to znaczy konstytucji człowieka, należało czekać przynajmniej czterdzieści dni), zatem w takiej sytuacji nie można było mówić o uświęceniu Maryi.

Należy zauważyć, że negatywne stanowisko dominikanów wynikało również z koherentnego systemu teologicznego, który wykluczał jakiegokolwiek opinie podważające fundamentalne prawdy wiary (uniwersalny charakter dzieła odkupienia czy łaska działająca w osobie ludzkiej).

Warto również podkreślić, że opinia św. Tomasza z Akwinu, która wpłynęła na stanowisko zdecydowanej większości średniowiecznych dominikanów, nie była oficjalną pozycją Zakonu Kaznodziejskiego w XIII i XIV wieku. Wśród dominikanów XIV stulecia znajdujemy takich, którzy byli przychylni przywilejowi niepokalanego poczęcia. Warto przyjrzeć się bliżej ich teologicznej refleksji.

universitate solus Christus excipitur, qui in Adam non fuit secundum seminalem rationem: aliquin si hoc alteri conveniret quam Cristo, non indigeret Christi redemptione.

⁷⁷ TAMZE: *Commixtio autem sexus, quae sine libidine esse non potest post peccatum primi parentis, transmittit peccatum originale in prolem. Similiter etiam quia si cum peccato originali concepta non fuisset, non indigeret per Christum redimi, et sic non esset Christus universalis hominum redemptor, quod derogat dignitati Christi.*

3. Dominikanie przychylni niepokalanemu poczęciu Maryi

O ile stosunkowo łatwo można wskazać dominikanów przeciwnych niepokalanemu poczęciu, o tyle znalezienie autorów przychylnych temu przywilejowi jest niezwykle trudne. Zachowało się niewiele pism z XIV wieku, w których dominikanie wyrażaliby aprobatę dla owej teologicznej opinii. Dzięki najnowszym badaniom mediewistów możemy zaprezentować sylwetki kilku Kaznodziejów, zwolenników niepokalanego poczęcia. Pierwszym z nich jest dominikanin hiszpański, Piotr z Compostella.

3.1. Piotr z Compostella OP

Dzieło *De consolatione rationis* ze względu na zawartą w nim wzmiankę odnoszącą się do niepokalanego poczęcia, było obiektem zainteresowania mariologów⁷⁸. Niestety, niektórzy z nich na skutek błędnej interpretacji danych doszli do przekonania, że wspomniane dzieło powstało w XII wieku. Analiza zawartej we wstępie dedykacji dzieła Berengariuszowi arcybiskupowi Compostella, pozwoliła sformułować przypuszczenie, że chodzi prawdopodobnie o Berengariusza II, którego rządu nad archidiecezją przypadły na lata 1317-1325⁷⁹.

Ponieważ interesujące nas dzieło obfituje we wzmianki odnoszące się do dominikanów, dlatego też Modrić wyraził hipotezę, że autor dzieła był prawdopodobnie dominikaninem. Ponadto w *De consolatione rationis* pojawiają się nazwiska prowincjała prowincji Hiszpanii fr. Lupus Vetus, biorącego udział w kapitule prowincjalnej w 1312 r. oraz Jana Ariae, przełożonego dominikańskiego studium generalnego w Salamance. Przytoczone informacje pozwalają stwierdzić, że imię autora dzieła Petrus Compostellanus, należy utożsamić z dominikaninem Piotrem z Compostella. Jego imię figuruje w aktach kapituły prowincjalnej w Estella z 1281 r. oraz w aktach kapituły z Barcelony z 1299 r., gdzie został wymieniony jako Petrus Pelagii Compostellanus⁸⁰. Wydaje się, że *De consolatione rationis* zostało

⁷⁸ G.M. ROSCHINI, *Il primo scolastico che propugno il privilegio dell'Immacolata concezione*, „Marianum” 4(1942) 130nn; I.C. PEREZ, *El primer escolastico que propugnó el privilegio immaculista de Maria, fue un español*, „Ilustración del clero” 32(1939) 17-20, 57-63, 90-96.

⁷⁹ L. MODRIĆ, *De Petro Compostellano qui primus assertor Immaculatae Conceptionis dicitur*, „Antonianum” 29(1954) 564.

⁸⁰ TAMŻE, 570.

napisane po wyborze Berengariusza II na stolicę arcybiskupią, to znaczy po 1317 roku⁸¹.

Dzieło Piotra z Compostella ma dla nas szczególną wartość ze względu na dwa fragmenty dotyczące kwestii niepokalanego poczęcia.

W pierwszym z nich dominikanin hiszpański stawia sobie następujące pytanie: czy można twierdzić, że Błogosławiona Dziewica została poczęta bez zmazy grzechu pierworodnego? Odpowiedź Piotra jest pozytywna. Według niego taki przywilej odnoszony do Matki Pana wydaje się być odpowiedni⁸². Niemniej jednak, kiedy zaczyna wyjaśniać szczegółowo swoje stanowisko, pojawiają się pewne nieścisłości.

Bóg, stwierdza dominikanin, w chwili poczęcia mógł udzielić Maryi takiej łaski, która by Ją uświęciła i uwolniła od grzechu (*absolvat peccato*). Piotr mówi o uwolnieniu od grzechu, a nie o zachowaniu od grzechu.

Co więcej, przyjęta przez Piotra koncepcja antropologiczna różni się od arystotelejskiej, która rozróżniała pomiędzy poczęciem zarodka a połączeniem się duszy z ciałem. Natomiast według autora dzieła do poczęcia osoby ludzkiej doszło w tym samym momencie. Bóg w tym jednym momencie udzielił Maryi obfitości łask, która nie tylko Ją uświęciła, lecz również uwolniła Ją od grzechu⁸³. Wydaje się, że ze względu na brak terminologicznej precyzji niniejsze stwierdzenie wydaje się przeciwstawiać poprzedniej opinii wyrażonej przez autora *De consolatione rationis*.

Pomimo to stanowisko Piotra z Compostella zasługuje na uwagę. Jest bowiem jedną z pierwszych opinii immaculistycznych wyrażonych przez dominikanina żyjącego w pierwszej połowie XIV wieku.

⁸¹ TAMŻE.

⁸² PETRUS DE COMPOSTELLA, *De consolatione rationis*, w: L. MODRIĆ, *De Petro Compostellano...*, 571: *Dic quaeso: quae istum concipere et parere meruit, sine originali conceptam referam, aut ne? Ut verum fatear, id conveniens esse videbitur. Nam Virgini gloriosae Matrisque Domini, quamquam (quantum) gratiae conferre ei potuit, eidem collatum fuisse arbitror. Qua ex re liquet eam in conceptione sanctificari, ut ab originali absolvat peccato.*

⁸³ TAMŻE: *Nulli dubium est eandem omnium gratiarum plenitudine adimpleri. Sed id adverte, et satis est dubitationi tuae, quod sanctificationis capax non est nisi rationalis natura. Qua ratione patet, ante infusionem animae, qua homo rationalis efficitur, nullo posse modo sanctificari tandem, nec per consequens ab originali absolvi peccato. Nam naturaliter animam viri usque ad dies XL feminis autem usque ad LXXXV infondi non dubites. Sed in ipsa animae infusione omnium gratiarum plenitudine tandem beari non ambigo. Illa enim virgo peperit virgoque concepit, omnium virtutum matrem efficiens, protulit omnium redemptorem.*

3.2. Thomas Hopeman OP

Tomasz Hopeman w komentarzu do Listu do Hebrajczyków przedstawia się jako zwolennik niepokalanego poczęcia. Dominikanin angielski, opisując stan sprawiedliwości pierwotnej, stwierdza, że pierwszy człowiek panował nie tylko nad samym sobą, lecz również nad całym stworzeniem⁸⁴. Po grzechu pierworodnym człowiek przestał być panem samego siebie.

Wyjaśniając przywilej niepokalanego poczęcia, Hopeman wyróżnia trzy rodzaje poczęcia: poczęcie nasienia *conceptio seminum*, poczęcie natur *conceptio naturarum* i poczęcie duchowe *conceptio spiritualis*. W przypadku *conceptio seminum* chodzi o akt prokreacji, którego owocem jest potomstwo przychodzące na świat w stanie grzechu pierworodnego⁸⁵. Drugi typ poczęcia (*conceptio naturarum*) odnosi się do konstytucji osoby ludzkiej w chwili połączenia się duszy z ciałem⁸⁶. Terminem poczęcie duchowe Hopeman określa zarówno łaskę chrztu świętego, jak również łaskę uświęcenia w łonie matki⁸⁷.

Ponadto dominikanin angielski wprowadza podział na poczęcie aktywne i bierne (*conceptio accio et conceptio passio*) pomiędzy samym aktem poczęcia (*accio*) a tym co zostało poczęte (*passio*).

Po tych rozróżnieniach Tomasz Hopeman przechodzi do wyjaśnienia kwestii niepokalanego poczęcia.

Stwierdza on, że poczęcie rozumiane jako akt prokreacji Joachima i Anny było święte, to znaczy wolne od wszelkiej skazy grzechu zarówno śmiertelnego, jak i lekkiego⁸⁸. Dlatego też zarówno poczęcie rozpatrywane jako to, co poczęte (*conceptum prolis*), jak również poczęcie aktywne, to znaczy akt prokreacji, nie było skażone jaką-

⁸⁴ THOMAS HOPEMAN, *De conceptione Immaculata B.M. Virginis*, „Archivum Fratrum Praedicatorum” 25(1955) 335: *dicunt hunc servum et illum dominum, quia servus est qui non est sui regitivus ex defectu mentis et intellectus carens debita prudencia. Ideo homo antequam in peccatum lapsus fuisset plenum et perfectum habens dominium omnia sibi subiecta habet inferiora.*

⁸⁵ TAMŻE: *Conceptio seminum satis nota est in filiis Adae, qui in peccatis concepti sunt.*

⁸⁶ TAMŻE: *Conceptio naturarum est, quando anima corpori infunditur, quando res diversarum naturarum ad unius persone constitutconem concurrunt.*

⁸⁷ TAMŻE: *Conceptio spiritualis est, quando aliqua persona sanctificata quadam privilegiata sanctificatione in utero matris carnalis facta, aut virtute verbi accidentis ad elementum in aquis salutaribus renascens in utero sancte matris ecclesie concipitur.*

⁸⁸ TAMŻE, 336: *Prima conclusio est: quod actus maritalis parentum beatae Marie, scilicet, Joachim atque Anne, quo concepta fuit, non fuit alicuius peccati obnoxius. Hec astruitur, quia actus coniugalis spe prolis solummodo executus nullo peccato mortali vel veniali aliquatenus maculatur.*

kolwiek skazą grzechu⁸⁹. Wynika z tego, że skaza grzechu prarodzica, przekazywana drogą rodzenia, nie dotknęła Maryi. Została Ona od niej zachowana⁹⁰. Podobnie to, co zostało poczęte w akcie prokreacji, było wolne od jakiejkolwiek skazy grzechu⁹¹.

Jeśli chodzi natomiast o poczęcie natur, to znaczy o połączenie duszy z ciałem, to również i pod tym względem mamy do czynienia z poczęciem niepokalającym, wolnym od jakiejkolwiek skazy grzechu⁹².

Argumentem teologicznym dotyczącym niepokalanego poczęcia jest związek pomiędzy ciałem Maryi a ciałem Chrystusa. Hopeman definiuje go za pomocą określenia: *caro Mariae caro Christi*. Jeżeli ciało Chrystusa jest wolne od grzechu, to prawdopodobnym jest, że również ciało Maryi nie zaciągnęło żadnej skazy od rodziców, pozostając wolne od grzechu: *qualis Agnus talis et mater Agni*⁹³.

Jak zauważa Hopeman, *conceptio naturarum* było w swojej istocie chwalebny zaistnieniem Błogosławionej Dziewicy, wolnym od grzechu pierworodnego, gdyż Jej dusza była święta od początku stworzenia. Ponieważ także Jej ciało było wolne od grzechu pierworodnego, dlatego też w momencie połączenia duszy z ciałem zaistniała osoba Maryi była niepokalanie poczęta⁹⁴.

Hopeman, wyjaśniając ów maryjny przywilej, odwołuje się do argumentu *ex convenientia*. Jeżeli Maryja jako Królowa nieba przewyższa godnością aniołów, w związku z tym nie było odpowiednie, aby została Ona poczęta i przyszła na świat w kondycji stawiającej Ją poniżej aniołów⁹⁵.

⁸⁹ TAMŻE: *Quod conceptio seminum, ut est concipientis, ut conceptio accio vel conceptio ut est matris, non fuit peccati alicuius vicio maculata.*

⁹⁰ TAMŻE: *Hec patet ex conclusione premissa, quia non originalis: quia illa macula a parentibus et progenitoribus eius fuit per prius purgata; nec actualis, sicut patet ex precedenti.*

⁹¹ TAMŻE: *Quod conceptio seminum, secundum quod est idem quod conceptus vel concepta materia, prout se tene ex parte prolis, numquam fuit originalis vicio macula obfuscata.*

⁹² TAMŻE, 338: *Quod loquendo de conceptione naturarum, conceptio gloriose virginis matris Dei peccati originalis obnoxia numquam fuit, quia anima eius sancta a principio semper fuit. Et hec conclusio ex precedenti relucet, quia caro vel materia cui infunditur anima vel cui anima est infusa numquam huius fuit vicio infectiva.*

⁹³ TAMŻE.

⁹⁴ TAMŻE, 339: *Et hec conclusio ex precedenti relucet, quia caro vel materia cui infunditur anima vel cui anima est infusa numquam huius fuit vicio infectiva, ut patet ex precedenti conclusione.*

⁹⁵ TAMŻE, 340: *Propterea superiorem eam angelis in gloria voluit et reginam et dominatricem, et nunc inferiorem angelis gratiam natam in consortium conceptam esse credemus hominum peccatorum? Hoc non convenit.*

Autor komentarza nie zapomina powołać się na celebrowane w liturgii święto Poczęcia Maryi. Jak zauważa, *święto Poczęcia Maryi odnosi się nie tylko do poczęcia natury (conceptio naturae)*, to znaczy połączenia się duszy z ciałem, lecz również ogarnia *conceptio seminum* (sam akt prokreacji)⁹⁶.

Oprócz argumentacji teologicznej angielski biblista powołuje się również na doświadczenie mistyczne (cud), które miałyby uwiarygonić przedstawione powyżej argumenty.

Analiza tekstu tego dominikanina pozwala stwierdzić, że autor dzieła jest przede wszystkim biblistą. Komentarz charakteryzuje się bogactwem cytatów z Pisma Świętego, przy ubóstwie wywodów scholastycznych.

Należy zauważyć, że w dziele Hopemana nie pojawia się ani razu odniesienie do dzieł św. Tomasza. Co więcej, prezentowana przez niego doktryna jest odmienna od tej, którą przedstawiał Akwinata. Nie chodzi jedynie o odmienne spojrzenie na kwestię uświęcenia Matki Bożej, lecz również o kluczowe pojęcia dotyczące samego poczęcia czy też grzechu pierwotnego. Warsztat teologiczny Hopemana ujawnia swoje mankamenty. W swojej argumentacji Hopeman stroni od logiki, natomiast z upodobaniem czyni zestawienia autorytetów. Cytuje Ojców Kościoła (Ambroży, Augustyn), jak i teologów średniowiecznych: (Anzelm, Eadmer, Paschazjusz Radbert, Beda Czcigodny, Ps. Piotr Komestor). Obfite cytaty zaczerpnięte z ich dzieł stają się dla niego kluczowymi argumentami przemawiającymi za niepokalanym poczęciem Maryi.

Warto zwrócić uwagę, że Hopeman, mimo iż broni przywileju Maryi, nie zna również dzieł Dunsza Szkota ani zaproponowanego przez niego rozwiązania.

3.3. Szymon z Boraston OP

Distinctiones Szymona z Boraston czynią aluzję do niepokalanego poczęcia, nie rozwijając jednakże argumentacji za nim. Kaznodzieja, rozważając tajemnicę wcielenia, wskazuje na przeczyste łono Matki Bożej, zauważając, że była Ona pierwszą, która zaczerpnęła wody łaski ze źródła Bożej Mądrości, zarówno dla siebie, jak również dla

⁹⁶ TAMŻE: *Quod conceptio virginis matris Dei est festivis laudibus a devotis omnibus celebranda, etiam sub nomine conceptionis, non solum conceptionis spiritualis vel naturarum, sed etiam seminum, ut est conceptus vel conceptio passiva, tenes se a parte prolis.*

innych. Była Ona bowiem Tą, którą Bóg Ojciec wybrał i przygotował dla swojego Syna⁹⁷.

Odczytanie w świetle tajemnicy wcielenia wyrażonej przez wspomnianego dominikanina opinii może prowadzić do wniosku, że był on zwolennikiem niepokalanego poczęcia.

3.4. Tomasz Ringstead OP

Tomasz Ringstead, będący w latach 1346-1347 wykładowcą w Cambridge, zawarł w komentarzu do Księgi Przysłów niejasne stwierdzenia, które można odnieść do przywileju niepokalanego poczęcia.

Dominikanin angielski stwierdza, że Błogosławiona Dziewica była jedyną, której grzech pierworodny nie mógł skazić, ze względu na Jej dziewictwo⁹⁸. O ile u pierwszych rodziców władza racjonalna (*potentia rationalis*) na skutek grzechu została uśmierzona; co spowodowało zgubny wpływ władz zmysłowych, o tyle u Błogosławionej Dziewicy uśmierzone zostały władze zmysłowe (*potentia sensualis*). O ile po upadku Adama u wszystkich ludzi ciało przeciwstawiało się duchowi, o tyle ów stan był obcy Błogosławionej Dziewicy, w której panowała doskonała harmonia pomiędzy ciałem i duszą⁹⁹.

Jednocześnie Tomasz Ringstead stwierdza, że po upadku Adama ciało wszystkich ludzi jest zepsute. Jedyne Chrystus jest wolny od grzechu. Wszyscy pozostali, poza Nim, poczynają się w grzechu, chociaż niektórzy z nich urodzili się bez jakiegokolwiek skazy grzechu,

⁹⁷ SIMON OF BORASTON, *Distinctiones Theologicae*, Oxford, Merton College, Ms 216: *Delectatio quam filius dei habuisse dignoscitur cum genere humano ouri et mundo potest patere si advertatur mora quam Christus fecit in utero Virginis puro... Illa enim que primo hausit aquam gratie a Deo fonte sapientie pro se et pro omnibus aliis fuit b. Virgo, quam Deus Pater preparavit filio suo Christo.* Cytuję za: S.L. FORTE, *Thomas Hopeman OP (c.1350), An unknown biblical commentator*, „Archivum Fratrum Praedicatorum” 25(1955) 330-331.

⁹⁸ THOMAS RINGSTEAD, *Comment. in Prov. Salomonis*, Biblioteca Vaticana, ms. Ottob. Lat. 426, fol. 84r: *Hec fuit virgo benedica quam peccatum originale inter omnes montes solam attingere non potuit propter altitudinem status perfecte virginitatis, qui in ea viguit.* Cytat za: S.L. FORTE, *Thomas Hoepman OP (c. 1350)...*, 331, nota 40.

⁹⁹ TAMŻE, fol. 69v: *dico quod Virgo beata vivificata fuit per succumbentem sensualitatem. Sicut enim per primos parentes mortificata fuit potentia rationalis ne quid meritorium velle posset, sic per oppositum in Virgine beata mortificata fuit sensualitas et vivificata ratio... In principio igitur, cum sic erat caro sub dominio rationis ut nihil posset nisi ipsa imperante, iustum fuit, ut quia malum imperavit potentiam illam perderet, quapropter et nunc caro concipiscit adversus spiritum. Sed iste defectus reparatus fuit in Virgine benedicta, in qua nec venialia caro adversus spiritum concupivit.* Cytat za: S.L. FORTE, *Thomas Hoepman OP (c. 1350)...*, 331, przypis 40.

jak na przykład Błogosławiona Dziewica, Jan Chrzciciel, Jeremiasz, Remigiusz, a nawet św. Mikołaj¹⁰⁰.

Wydaje się, że pozycję Tomasza Ringsteada należy zaklasyfikować do immakulistycznych, jakkolwiek nie należy ona do jasnych i jednoznacznych. Maryja została wyjęta spod prawa grzechu pierwородnego ze względu na Jej całkowite poświęcenie Bogu (dziewictwo). Dodatkowym argumentem pozwalającym w tym świetle interpretować ów tekst jest harmonia zachodząca w duszy Maryi pomiędzy władzami zmysłowymi a intelektem. Wspomniana harmonia byłaby konsekwencją zachowania Jej od grzechu.

Jednocześnie należy podkreślić inną interpretację tekstu, który można odnosić do stanu Maryi sprzed zwiastowania. Wolność od grzechu pierwородnego byłaby skutkiem uświęcenia Maryi. Uśmieczenie władz zmysłowych może na to wskazywać.

3.5. Jan Herolt OP

Pośród kazań Jana Herolta zawartych w zbiorze *Sermones de sanctis* znajduje się jedno poświęcone *De Conceptione B. Mariae Virginis*. Dominikański kaznodzieja, wyjaśniając sens celebrowanego święta, zauważył, że w owym dniu celebrowane jest zaistnienie osoby Maryi, a nadto Jej uświęcenie. Ponieważ liturgia celebrowane zbawcze działanie Boga w historii, poczęcie Błogosławionej Dziewicy jest świętowane jako początek naszego zbawienia¹⁰¹. Maryja została zachowana od grzechu pierwородnego i uświęcona w łonie matki ze względu na przyszłe wydarzenie wcielenia, mające dokonać się w Jej łonie.

Jan Herolt, wyjaśniając tajemnicę niepokalanego poczęcia, podał trzy argumenty potwierdzające jego stanowisko. Pierwszym z nich jest

¹⁰⁰ TAMŻE, fol. 137r: *Et illa auctoritas est vera simpliciter de omni carne preter quam de carne Christi, secundum Alexandrum, ubi supra, ubi hereticos dicit conceptionem b. Virginis ratione conceptionis et non concepti celebrantes, eo quod omnis caro quoad corruptionem corrumpet viam suam, nisi Christi caro; quamvis natiuitas aliquorum sine macula fuit, ut b. Virginis, Johann Baptiste, Jeremie et Remigii. Alibi tamen tectat cum istis s. Nicolaum. Cytat za: S.L. FORTE, Thomas Hoepman OP (c. 1350)..., 331, przypis 40.*

¹⁰¹ JOHANNES HEROLT, *Sermo V De Conceptione B. Mariae Virginis*, w: TENŻE, *Sermones de tempore. Sermones de sanctis*, Venetiis 1584, 11: *Quantum ad primam partem sciendum, quod hodiernum festum sollemniter est celebrandum. Primo, propter gloriosam et beata virginem Mariam, quae hodie initium sumpsit, quando concepta est in utero matris suae, et hodie sanctificata est et preservata prae omnibus sanctis. Secundo, propter nosmetipsos, quia hodie initium nostrae salutis incipit, quando virgo beata concepta est et preservata, quae per successum temporis concipere et parere debebat filium summi patris Jesum Christum dominum nostrum.*

tekst psalmu 131: *Sanctificavit tabernaculum suum Altissimus*. Drugi, powiązany z tajemnicą wcielenia, należy do kategorii argumentów *ex convenientia*. Było czymś bardzo stosownym, że Bóg Ojciec nie posłał do dziewiczego łona swojego Syna, zanim nie przygotował go do owego wydarzenia, zachowując je nieskalanym przez jakikolwiek grzech¹⁰².

Natomiast trzeci argument odnosi się do proroków Jeremiasza i Jana Chrzciciela. Jak stwierdza Herolt, jeśli prorok Jeremiasz został uświęcony w łonie swojej matki po to, aby mógł zapowiadać przyjście Chrystusa, o ileż bardziej została uświęcona Maryja¹⁰³. Jeżeli podobnego uświęcenia dostąpił również św. Jan Chrzciciel, to o ileż bardziej powinna była być zachowana od grzechu i uświęcona Błogosławiona Dziewica Maryja, aby mogła godnie począć Chrystusa¹⁰⁴.

Według dominikanina, kiedy dusza została wlana do ciała i zjednoczona z zarodkiem, w tym samym momencie została uświęcona. Wspomniane uświęcenie nie dokonało się w momencie pojawienia się zarodka, to znaczy w momencie poczęcia, lecz po czterdziestu dniach od poczęcia, to znaczy w momencie połączenia się duszy z ciałem. Należy zauważyć, że Herolt, powołując się na autorytet Arystotelesa, popełnił pewną nieścisłość. Okres czterdziestu dni pomiędzy poczęciem a połączeniem zarodka z duszą został zarezerwowany dla embrionu płci męskiej, natomiast okres, który musiał upłynąć pomiędzy *conceptio* i *animatio* w przypadku dziewczynek, był znacznie dłuższy¹⁰⁵.

Warto również podkreślić, że o ile Duns Szkot, wyjaśniając tajemnicę niepokalanego poczęcia, posłużył się rozwiązaniem przyjętym przez Hipokratesa, według którego poczęcie zarodka i wlanie duszy dokonało się jednocześnie, o tyle Herolt posłużył się koncepcją Arystotelesa, która rozdzielała w czasie te dwa wydarzenia¹⁰⁶.

¹⁰² TAMŻE, 12: *Secundo probatur sic ratione; quia praetiosum thesaurum, scilicet suum unigenitum filium Deus pater in ejus utero non potuisset, nisi munda et preservata ab omni labe fuisset.*

¹⁰³ TAMŻE: *Tertio probatur exemplis: Si Hieremias propheta in utero matris suae fuit sanctificatus, ut Christum annunciarer futurum et nasciturum, multo magis et ipsa.*

¹⁰⁴ TAMŻE: *Item Johannes Baptista, ut Christum natum digito demonstraret, et baptizaret, multo fortius preservari et sanctificari debuit Beata Virgo Maria, ut esset digna ipsum Christum concipere.*

¹⁰⁵ TAMŻE, 13: *quondam enima infusa est et unita corpuscolo, et in eodem instanti sanctificata est. Et haec sanctificatio non est sancta ista die, qua solum fuit conceptione seminis, sed postea quadragesima sexta die, quia circa tale tempus philosophus et phisic. massa carnis in utero animatur.*

¹⁰⁶ TAMŻE: *Unde intentio referenda est ad illam conceptionem quoniam anima infusa est et unita corpuscolo; et in eodem instanti sanctificata est. Et haec sanctificatio non est facta ista die qua solum fuit conceptio semis; sed postea quadragesima sexta die.*

Jak można zauważyć, stanowisko przedstawione przez Jana Herolta jest jednym z najbardziej ewidentnych pozytywnych dominikańskich świadectw dotyczących niepokalanego poczęcia.

3.6. Pseudo-Jan Tauler OP

Przystępując do badania pism Jana Taulera należy zwrócić uwagę, że o ile starsze edycje dzieł wszystkich zawierają między innymi dzieło *De decem caecitatibus* oraz kazanie na święto Oczyszczenia Najświętszej Maryi Panny, o tyle nowe tych pism nie zawierają. Wydanie krytyczne wszystkich dzieł Taulera dokonane przez A.L. Corina na początku XX wieku uznało wiele pism zawartych w edycji kolońskiej z 1543 r. za nieautentyczne¹⁰⁷. Niektórzy ze współczesnych badaczy Taulera poddali krytyce wydanie Corina, zarzucając mu zbyt daleko idący krytycyzm, a co za tym idzie, odrzucenie wielu pism, które swoim stylem nie odbiegają od autentycznych dzieł Taulera¹⁰⁸. Nie wchodząc w zawile kwestie krytyki źródeł, należy stwierdzić, że chociaż nie jesteśmy w stanie dokonać szczegółowej analizy dotyczącej autentyczności pism pominiętych w wydaniu Corina, to jednak z dużym prawdopodobieństwem należy przypuszczać, że reprezentują one środowisko dominikańskie, i z tego właśnie względu zasługują na naszą uwagę. Za podstawę do naszych analiz posłużyło wydanie francuskie z 1911 roku, które zostało oparte na wspomnianej już edycji kolońskiej¹⁰⁹.

3.6.1. *Sermo de festo Purificationis B.M. Virginis*

Kazanie na święto Oczyszczenia Matki Bożej zawiera dwa fragmenty odnoszące się do niepokalanego poczęcia. Fragmenty te, chociaż nie wyjaśniają w sposób wyczerpujący maryjnego przywileju, to jednak stanowią świadectwo obecności nurtu immakulistycznego pośród dominikanów.

W pierwszym tekście anonimowy dominikanin podkreśla, że Maryja nie miała potrzeby oczyszczenia, tak jak inne niewiasty, ponieważ została zachowana od jakiegokolwiek grzechu. Jej nieskazitelność przewyższała wszystkich aniołów. Wśród wszystkich stworzeń nie było nikogo, kto by cieszył się większą nieskazitelnością niż Błogosławiona Dziewica¹¹⁰.

¹⁰⁷ JEAN TAULER, *Sermons* (ed. Théry, A.L. Corin), voll. I-III, Paris 1927-1929.

¹⁰⁸ I. COLOSIO OP, H. THERY OP. Zob. *Introduzione*, w: GIOVANNI TAULER, *Opere*, Alba 1976, 19-20.

¹⁰⁹ JEAN TAULER, *Cœuvres completes*, voll. V, VII, Paris 1911-1912.

¹¹⁰ TENŽE, *Pour la fête de la Purification de la Glorieuse Vierge Marie* (tl. P. Noel OP),

Fragment drugi zawiera bardziej szczegółowe informacje dotyczące interesującej nas kwestii. Jak zauważa kaznodzieja, piękno Maryi wyraża się w tym, że nigdy nie zaciągnęła Ona grzechu pierworodnego. Jej Syn zachował Ją od grzechu, tak że ani przez chwilę nie pozostała pod wpływem szatana. Odwieczna Mądrość zapobiegła nieszczęściu, pragnąc, aby Ta, która została przeznaczona na świątynię Słowa Przedwiecznego, nie została poddana najmniejszej skazie grzechu¹¹¹.

Niniejszy tekst podkreśla zachowanie Maryi od skazy grzechu pierworodnego, dzieło zachowawcze Syna Bożego oraz odwieczne postanowienie Bożej Mądrości. Są to elementy stanowiące integralną część franciszkańskiej doktryny o niepokalanym poczęciu. Niestety, mamy zbyt mało danych, które by umożliwiały sformułowanie wyczerpującej odpowiedzi.

3.6.2. *De decem caecitatibus*

Kolejnym dziełem związanym z niepokalanym poczęciem, które przez wielu było przypisywane Janowi Taulerowi jest *De decem caecitatibus*. Jego autor w rozdziale czwartym twierdzi, że Bóg nie uczynił i nie uczyni żadnego innego stworzenia podobnego godnością, pięknem i majestatem do Matki Najświętszej. Maryja jaśniej taką nieskazitelnością, że przewyższa aniołów i poza Bogiem nie można wyobrazić sobie doskonalszej¹¹².

Bóg w swojej mądrości i dobroci zachował Maryję od najmniejszej skazy grzechu w ciągu całego Jej życia: zarówno w Jej poczęciu, jak i w momencie Jej śmierci.

vol. V, Paris 1911, 60: *De même, sa très sainte Mère n'avait nul besoin de purification, comme les autres femmes, puisqu'elle avait été préservée de tout péché, et qu'elle avait conçu et enfanté le Fils de Dieu par l'opération du Saint Esprit, en restant toujours vierge et ornée de la pureté la plus parfaite. Telle était, en effet, sa pureté au dessus de celle de tous les anges, qu'on ne peut en concevoir de plus grande qu'en Dieu.*

¹¹¹ TAMŻE, 69: *C'est de là que vient à Marie aun autre beauté: celle de n'avoir jamais contracté la faute originelle: son Fils l'en a préservée de telle manière que, pas un instant, elle n'a étésoumise à l'empire du démon, comme nous tous, hélas! le sommes. La sagesse éternelle a prévenue cette honte, ne coulant pas que celle qui serait son temple choisi entre tous, fut souillée de la moindre tache.*

¹¹² TENZE, *De dix aveuglements*, w: TENZE, *Oeuvres complètes* (tł. E.P. Noel OP), vol. VII, Paris 1912, chap. IV, 430-431: *Vraiment, le Dieu de gloire que le Prophète déclare «admirable dans ses saints» (Ps 67) s'est montré d'une magnificence infinie pour sa très chère et très aimable mère. Jamais Il n'a fait, jamais Il ne fera une créature semblable à elle, en dignité, en beauté, en noblesse, en majesté et en gloire de toute sorte. Marie, en effet, brille et resplendit d'une telle pureté, d'une telle sainteté, d'une telle perfection, qu'elle est bien au dessus de toute pureté angelique. En dehors de Dieu on ne peut concevoir de pureté plus grande.*

Anonimowy dominikanin dla potwierdzenia swojego stanowiska odwołuje się do celebracji święta Poczęcia Maryi w Kościele rzymskim. Kościół, argumentuje autor, nie obchodziłby uroczyste wspomnianego święta, gdyby Maryja nie została zachowana wolną od jakiegokolwiek skażenia grzechem, gdyby owo poczęcie nie było prawdziwie święte¹¹³.

Jak można zauważyć, opinia kaznodziei zawiera wszystkie istotne elementy wchodzące w skład prawdy o niepokalanym poczęciu: niezwykła świętość Maryi, zachowanie od grzechu pierworodnego w momencie poczęcia, Jej wyjątkowa pozycja pośród innych ludzi, przywilej udzielony ze względu na mające się dokonać wcielenie.

Informacja zawarta w piśmie, o tym, że Kościół rzymski celebruje święto Poczęcia, pozwala przypuszczać, że autorowi chodziło prawdopodobnie o oficjalną celebrację święta, która została wprowadzona do kalendarza liturgicznego Kościoła rzymskiego przez papieża Sykstusa IV w 1477 roku¹¹⁴. Opierając się na tej informacji, nie można wykluczyć, że wspomniane dzieło *De decem caecitatibus* powstało po roku 1477.

Analiza przedstawionych opinii, przychylnych niepokalanemu poczęciu, pozwala stwierdzić, że nie zawsze wyjaśniają one ów przywilej. Niejednokrotnie ograniczają się one do ogólnej wzmianki, którą można wielorako interpretować (Piotr z Compostella, Tomasz Ringstead, Szymon z Boraston).

Dominikańscy zwolennicy niepokalanego poczęcia usiłowali wyjaśnić tę prawdę, chociaż nie potrafili tego dokonać na poziomie dyskusji uniwersyteckiej. W większości „immakulistycznych” przypadków dominowały kazania, w których zostało pokrótce zreferowane przychylne stanowisko (np. J. Herolt). Niekiedy owo pozytywne

¹¹³ TAMŻE, 431: *Par sa toute puissance, par sa sagesse et sa bonté, Dieu a préservé sa mère, dans sa conception, dans sa vie, dans sa mort, dans sa glorification, en agissant sur elle, par un éclatant miracle, laissant bien loin derrière elle la condition commune et la manière d'être du reste de l'humanité. Il l'a élevée à un état de dignité sublime, de sorte qu'elle n'a contracté jamais la plus petite souillure. Cela était dû à la majesté divine qui devait emprunter la chair à cette Vierge. Sans doute, ils ne sont pas rares, ceux qui, moins divinement éclairés sur ce point, ont mis en doute la pureté de la conception: mais la sainte Eglise catholique et romaine, qui ne peut se tromper, a affirmé très nettement et fixé la foi sur ce point par le fait même qu'elle fait célébrer solennellement et vénérer la fête de la Conception. Assurément, elle n'agirait pas de cette façon si la Conception d'une si grande Vierge, Mère de Dieu, n'avait pas été exempte de toute contagion, que dis-je, si cette conception n'avait pas été reconnue absolument sainte.*

¹¹⁴ C. BOUMAN, *The Immaculate Conception in the Liturgy*, w: *The Dogma of the Immaculate Conception. History and Significance*, Notre Dame 1958, 151.

stanowisko nie szło w parze z solidnym warsztatem teologicznym (T. Hopeman).

Przedstawione przez nas pisma ukazują, że pomimo dominującego w Zakonie św. Dominika nurtu przeciwstawiającego się niepokalanemu poczęciu, można spotkać niewielką grupę pism pochodzących z XIV-XV wieku, które akceptowały wspomnianą prawdę. Teologia dominikańska XIV i XV stulecia nie jawi się jako monolityczna budowla, całkowicie zdominowana przez św. Tomasza.

Warto jednak pamiętać, że przeanalizowane pisma, pomimo przychylnego przywilejowi stanowiska, nie odegrały jakiegś wyjątkowej roli w kształtowaniu się prawdy. Są one raczej świadectwem, że również w Zakonie św. Dominika refleksja nad niepokalanym poczęciem nie była zupełnie pomijana.

4. Zakończenie

Przeprowadzona analiza dzieł wybranych dominikanów pozwala stwierdzić, że refleksja nad niepokalanym poczęciem jawi się jako bardziej złożona, niż do tej pory przypuszczano. Obok dominującego stanowiska przeciwstawiającego się maryjnemu przywilejowi, istniał drugi, nieznany nurt, przychylny niepokalanemu poczęciu. I tak pierwszy z wymienionych nurtów reprezentował poziom uniwersytecki, a drugi jest przede wszystkim reprezentowany poprzez dzieła kaznodziejskie, które starały się wyjaśnić ową intuicję. Teologia uniwersytecka, wyrażona w komentarzach do Sentencji Piotra Lombarda, mając do dyspozycji wspaniały warsztat teologiczny, nie potrafiła znaleźć zadawalającej odpowiedzi na pytanie, w jaki sposób zachowanie od grzechu pierwotnego nie sprzeciwiało się uniwersalizmowi Chrystusowego odkupienia.

Z drugiej zaś strony można zaobserwować próby wyjaśnienia wspomnianego przywileju przez nurt kaznodziejski, który, pomimo braku odpowiedniego zaplecza teologicznego, usiłował bronić intuicji żywej pośród ludu Bożego.

Wydaje się, że można mówić o dwóch różnych teologiach mających odrębne metody i cele. Dla nurtu kaznodziejskiego ważne było pogłębienie wyrażanej przez wiernych intuicji, a refleksja uniwersytecka nad niepokalanym poczęciem koncentrowała się na scholastycznej analizie w relacji do innych prawd wiary (odkupienie). O ile nurt pastoralny ujawnił swoją słabość przez niedoskonałość warsztatu, o tyle nurt uniwersytecki, mając ów warsztat, pozostawał zamknięty

wobec żywej wiary ludu Bożego wyrażanej w ludowych nabożeństwach, koncentrował się bowiem na uprawianiu teologii bardziej teoretycznie niż praktycznie.

Z przedstawionej analizy wynika przestroga dla współczesnych teologów, aby uprawiana przez nich refleksja mariologiczna nie ograniczyła się do teoretycznych dywagacji, lecz aby charakteryzowała się ścisłym powiązaniem z żywą wiarą Kościoła. Druga przestroga odnosi się do kaznodziejów, aby głoszona przez nich mariologia była oparta na solidnych podstawach teologicznych.

O. dr Bogusław Kochaniewicz OP
Pontificia Università s. Tommaso d'Aquino „Angelicum”

Largo Angelicum 1
00184 Roma
Italia
e-mail: kochaniewicz@pust.urbe.it

I domenicani nel medioevo e l'immacolata concezione di Maria

(Riassunto)

Fino ad ora tutti gli studi dedicati all'immacolata concezione sottolineavano che i francescani erano favorevoli mentre la posizione dei domenicani era sfavorevole a questo privilegio mariano. Il nostro studio, basato sull'analisi degli scritti dei Predicatori del XIII–XV secolo, dimostra che, tale opinione è molto generica ed infondata. Abbiamo evidenziato che, accanto alla corrente macolista che dominava nell'Ordine dei Predicatori, esisteva anche un'altra corrente della riflessione mariologica favorevole all'immacolata concezione. Nonostante che gli scritti dei domenicani favorevoli al privilegio dell'immacolata concezione non avevano contribuito nello sviluppo del dogma (tutto il merito è dei francescani), però occorre riconoscere la loro presenza. Speriamo che i risultati delle nostre analisi contribuiscano alla modifica dell'immagine dell'argomento.